

ÚJ IRÁNYOK AZ IFJÚSÁGI ÉLETSZAKASZOK ÁTMENETEINEK KUTATÁSÁBAN

(*Johanna Wyn – Peter Dwyer*)

FORRÁS: JOHANNA WYN – PETER DWYER (1999) NEW
DIRECTIONS IN RESEARCH ON YOUTH TRANSITION.
JOURNAL OF YOUTH STUDIES, VOL. 2, NO. 1., 5-21.

BEVEZETÉS

Több európai és észak-amerikai könyv (*Côté & Allahar 1994; Evans & Heinz 1994; Cohen 1997; Furlong & Cartmel 1997*), valamint tanulmány (*Chisholm 1997; du Bois-Reymond 1998; Looker & Dwyer 1998; Rudd & Evans 1998*) tanúskodik arról, hogy új modellekre és definíciókra van szükség, amelyek segítségével értelmezni lehet a nyugati társadalmak jelenlegi fiatal generációjának életszakaszok közötti átmeneteit. Az említett tanulmányokban bemutatott kutatási eredmények azt jelzik, hogy a fiatal generáció nagy része a kockázatok és a bizonytalan eredmények dacára egyre nagyobb cselekvési teret vállal föl, és pragmatikus döntéseket hoznak, amelyek segítségével fenn tudják tartani aspirációikat az életükre nehezedő strukturális hatások ellenére is.

Számunkra az a legérdekesebb ezekben a tanulmányokban, hogy megerősíti az 1970 után született ausztrál fiatalok körében végzett kutatásaink eredményeit (*Dwyer 1996; Wyn & White 1997; Dwyer & Wyn 1998*). A kutatási eredmények azt mutatják, hogy a mai generáció élettapasztalatai és jövőre vonatkozó kilátásai összetettebbek és kevésbé kiszámíthatók, mint elődeiké, és következésképp a felnőtté válásra és karrierutakra használt lineáris modellek egyre kevésbé alkalmazhatók a 20. század végének megváltozott gazdasági és társadalmi körülményei között.

A különböző országok, sőt kontinensek kutatási eredményei egybehangzó eredményei felvetik annak szükségét, hogy újra górcső alá vegyük az életszakaszok közötti átmenetek megszokott értelmezéseit és értelmezési kereteit, amelyeket eddig az ifjúságkutatásban széles körben elfogadtak. Ugyanakkor létezik néhány közkeletű megoldatlan probléma is (amelyekkel esetenként az adatok között megbújó magyarázhatatlan rejtélyekként találkozunk, máskor pedig a mintavételi eljárás sajátosságai miatt eleve nem kerülnek a kutatás körébe), amelyek további vizsgálatokat tesznek szükségessé. Jelen tanulmány foglalkozni kíván mind a kutatási adatok egybecsengéseivel, mind pedig a megoldatlan problémákkal. Az elemzést a trendekben bekövetkezett változásokban tapasztalható hasonlóságok feltárással kezdjük, amelyek befolyásolják az ifjúkorból a felnőttkorba való átmenetet, majd megvitatjuk a definíciók és elemzések problémáit, amelyek rendre felmerülnek, amikor az életszakaszok közötti átmenet új irányait komolyan fontolóra vesszük.

AZ EGYBECSENGÉS ELEMEI

A legutóbbi longitudinális vizsgálatunkat (*Dwyer & Wyn* 1998) a középiskolát 1991-ben befejező fiatalok 30.000-es csoportján végeztük, akiket a következő évben, majd 1995-ben ismét megkérdeztünk. Azóta évente egy kétezer fős reprezentatív mintán alapuló vizsgálatot készítettünk, valamint szintén évente interjút készítettünk száz fiatalal. A vizsgálat eredeti céljául azt tűztük ki, hogy körüljárjuk a fiatalok életútjával kapcsolatos kérdéseket, amelyek mind a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezetben (OECD), mind pedig az országos dokumentumokban központi szerepet kaptak (*OECD/CERI* 1983; *OECD* 1984; *Green* 1991; *Henry* 1996). A kutatás ezen belül különösen nagy hangsúlyt helyezett arra, hogy maguk a fiatalok hogyan értelmezik saját életútjukat, hogy vajon a hivatalos politika céljai igazodnak-e saját aspirációikhoz és eredményeikhez, valamint hogy vajon az oktatási programok elegendő teret engednek-e az egyes személyek érdeklődésében és szakképzési orientációiban bekövetkezett változásoknak. 1996-ra világossá vált, hogy egyre nagyobb szakadék húzódik a vizsgálatban részt vevők változó prioritásai és választásai között, valamint az életút-kutatás politikailag megalapozott feltételezése között. Továbbá az is nyilvánvalóvá vált, hogy más országokban hasonlókat tapasztaltak a kutatások során. Eredményeinket összevetettük az összehasonlítható kanadai longitudinális adatokkal, és egyértelmű hasonlóságot találtunk (*Looker & Dwyer* 1998). Úgy tűnt, hogy hasonlóság fedezhető fel néhány holland és brit kutatási eredménnyel is. A holland kutatás (*du Bois-Reymond* 1998) szintén longitudinális vizsgálat volt, amely 1988-ban kezdődött Strauss (1987) elméleti módszertana segítségével, és 120 fiatal felnőtté válásával foglalkozott. A vizsgálatot bemutató du Bois-Reymond-tanulmány elsősorban azokkal a fiatalokkal foglalkozott, akik mára már a „poszt-adoleszcencia” korába léptek, és akik korosztályuk kulturális elitjéhez tartoznak. A szerző négy esettanulmányt mutatott be annak illusztrálására, hogy a felnőtté válás hogyan alakult át az elmúlt években. A számunkra érdekes brit tanulmányok közül az egyik (*Rudd & Evans* 1998) az iskolából a munka világába történő átlépéssel foglalkozott. Ez esetben a tanulmány alapja egy olyan összehasonlító kutatás volt, amelyben két mintát hasonlítottak össze a szerzők, összesen 223 16–19 éves diák válasza alapján. A két minta egymástól gyökeresen különböző munkaerőpiaci helyzetben készült. A kutatás célja az volt, hogy körüljárják az egyéni választás és a társadalmi struktúra fogalmait és megvizsgálják ezek hatását az oktatásból a munka világába történő átmenet esetén. Annak ellenére, hogy ezek a tanulmányok mind mást hangsúlyoztak, mégis találunk néhány közös témát a kanadai adatok és a mi ausztrál kutatásunk között. Ilyen témák a pragmatikus választás, a minták változatossága valamint a rugalmasság.

PRAGMATIKUS VÁLASZTÁS

Mindegyik projekt tartalmazza a választás elemeit abban, ahogyan a fiatalok reagálnak a növekvő esetlegességre és kockázatra, melyek jelenlegi világunkban a felnőtté válás folyamatát és a jövőbeli karriert jellemzik. A holland tanulmány címe például („Még nem akarom elkötelezni magam”) a kutatásban részt vevők oldaláról egy nyitott végű választás lehetőségét sugallja. A kutatás jelentős része a fiatalok életútjában bekövetkezett változásokkal foglalkozik, továbbá feltárja azokat a komplex megoldásokat, amelyekkel a fiatalok az életük során szembenéznek a személyes, foglalkozási és oktatási elhivatottságokkal, és megpróbálják kialakítani közöttük az egyensúlyt. A brit tanulmány egyértelműen azt kívánja kideríteni, hogy a személyes autonómia és kontroll hogyan ellensúlyozza vagy éppen erősíti meg a gazdaságban fellelhető strukturális tényezők, valamint a társadalmi változók – úgy mint a nem, a társadalmi osztály és az etnikai hovatartozás – hatását. A kanadai és ausztrál tanulmányok a felnőtté válás és az oktatásban eltöltött életszakasszal kapcsolatos hagyományos feltételezéseket kérdőjelezik meg, és a hangsúlyt a diákok önálló döntéseire helyezik, valamint arra, hogyan határozzák meg saját oktatásukat és elkötelezettségeiket az életben, és hogyan építik fel saját jövőjüket.

Nehézségek	Vidék (%)	Város (%)
A munkát részesíti előnyben	26	21
Muszáj dolgoznia, de a nappali tagozatos tanulást részesítené előnyben	17	19
Mindkettőt szívesen csinálná	25	29
Mindkettőre szüksége van, de nehéz összeegyeztetni	25	25
Mindkettőt szereti, de nehezen talál munkát	8	8
A tanulás nélküli munkát részesítené előnyben	18	18
A munka nélküli tanulást részesítené előnyben	25	31

1. táblázat

Nehézségek a munka/tanulás összeegyeztetésében

Megjegyzés: az eredmény meghaladja a 100%-ot, mivel több választ is meg lehetett jelölni.

Az, hogy a fiatalok „keverik” az életük különböző aspektusait, bizonyíték arra, hogy egyre inkább kénytelenek saját maguk alakítani a felnőttkorba való átmenet módjait. A tanulás és a munka szakasza például oly mértékben keveredik (Stern et al. 1990), hogy ez megkérdőjelezi az iskolából a munka világába való átmenet egymásutá-

niságára épülő modellt, amely a felnőtté válás hagyományos elméleteinek része volt. A kanadai/ausztrál kutatásban (Looker & Dwyer 1998, 11-12.) a mindkét országban megkérdezetteknek legalább fele „állította, hogy tanul is és dolgozik is”, míg az ausztrál válaszadók csak 20%-a adta azt a választ, hogy „soha” vagy „ritkán” fordult elő, hogy tanult is és dolgozott is egyszerre. Hasonló adatok jellemzőek más országokra is. Chisholm (1997, 14) azt állítja, hogy a tanulás és a munka kombinálása számos európai országban „jelentős tevékenységi minta”, Rudd és Evans pedig arra mutattak rá tanulmányukban, hogy „a megkérdezettek 60%-a rendelkezett részmunkaidős állással ... a kutatás ideje alatt, habár ez az adat elkendőzi a helyi munkapiac különbözőségeit” (Rudd & Evans 1998, 54). A holland szerző több alkalommal utal az életterületek keveredésére, amely nagyon népszerűvé vált. „Amíg régen a tanulás, majd a munka egymásutániságáról beszélhettünk, addig ma a serdülők és a fiatal felnőttek számára ez a két terület egyre inkább *kettős mezőként* és *kettős életként* jelenik meg: egymást váltja a tanulás a munka mellett és a munka a tanulás mellett.” (du Bois-Reymond 1998, 67., kiemelés eredeti).

Valószínűnek tűnik, hogy a megváltozott gazdasági és társadalmi körülmények következtében kényszerből is keveredik a tanulás és munka iránti elkötelezettség, ugyanakkor arra is találunk utalásokat, hogy a fiatalok jelentős része szívesen választja ezt az utat. Chisholm (1997, 14) megjegyzi, hogy Európában „a munkaerő-felmérések adatai azt mutatják, hogy az Európai Közösségben élő 15-29 évesek harmada szívesen vállal másodállást, hogy munkája mellett vagy azzal kapcsolatosan szakképesítést szerezzen”. Ez az eredmény összhangban van azokkal az adatokkal, amelyeket mi is kaptunk az ausztrál felmérés során. Az 1. sz. táblázatban is látható (Dwyer & Wyn 1998, 194), hogy jelentős különbségek tapasztalhatók abban, hogyan értékelik a munka és a tanulás kombinálását, de a megkérdezettek kevesebb, mint harmada állítja, hogy „a munka nélküli tanulást részesíti előnyben”.

A kanadai és ausztrál anyag a változás másik aspektusával is foglalkozik: azzal, hogy a diákok a tanulás során hogyan változtatják és módosítják tanulmányaik irányát. Az oktatásról készült kvantitatív tanulmányok jellemző hibája az, hogy a beiskolázott és a végzett hallgatókra vonatkozó általános adatokból látható tendenciák figyelmen kívül hagyják a kurzusok és az intézmények közötti belső átlépési lehetőségeket (Golding 1996). Az említett holland tanulmány utal a „lehetőségek sokaságára”, amely lehetőséget biztosít a szakképzés és a szakma megválasztására, de a választás „átmeneti, sőt önkényes jelleget is ölt, amennyiben van lehetőség a döntés megváltoztatására” (du Bois-Reymond 1998, 69). A négy esettanulmányban is megfigyelhető a tanulással és a karriertörekvésekkel kapcsolatosan hozott döntések megváltozása. A kanadai és az ausztrál adatok konkrétabbak, és bemutatják (2. táblázat), hogy a különböző egyetemeken és egyéb, a kötelező oktatás után választható oktatási intézményekben való részvétel esetében időben, részvételben valamint kombinálási lehetőségekben milyen nagyszámú variációs lehetőség jelenik meg (Looker & Dwyer 1998, 14).

Új irányok az ifjúsági életszakaszok átmeneteinek kutatásában

	Vidék (%)	Város (%)
Kanada		
Legfeljebb középiskola	23	17
Nem egyetemi képzettséget adó felsőfokú	33	23
Egyetem	44	60
Ausztrália		
Legfeljebb középiskola	13	8
Nem egyetemi képzettséget adó felsőfokú	37	27
Egyetem	50	65

2. táblázat

Beiskolázási variációk

Forrás: Looker & Dwyer (1998)

Looker és Dwyer tovább bontotta (1998, 16) ezeket a változásokat, figyelmet fordítva a tanulmányok megválasztására, megszakítására és elhagyására. Az eredmények azt mutatják, hogy jelentős számban vannak olyanok, akik nem egyetlen úton haladtak vagy akik megszakították tanulmányaikat (3. táblázat).

A két országban készült interjúk azt mutatják, hogy a változtatások mögött a folyamatos próbálgatás bújik meg, és általában a „pragmatikus választás” kifejezéssel lehetne jellemezni azt, ahogyan a résztvevők a lehetőségek között választanak.

	Vidék (%)	Város (%)
Kanada		
Intézményt változtatott	12	12
Kurzust váltott	13	15
Megszakította tanulmányait	14	12
Ausztrália		
Intézményt változtatott	18	22
Kurzust váltott	22	26
Megszakította tanulmányait	20	13

3. táblázat

Többszöri iskolaváltások

Forrás: Looker & Dwyer (1998)

Ezek az adatok megkérdőjelezik azt az elképzelést, hogy a fiatalok az előre kitaposott utat követik, amelyet meghatároznának egyfelől a középiskolai eredmények, másfelől pedig a saját maguk valamint a számukra fontos emberek által támogatott elvárás-

sok. A fiatalok nem előre eldöntöttnek vagy lineárisnak érzékelik útjukat. Inkább komplexnek, egymással szorosan összefüggő események láncolatának vélik, amely magába foglalja az elhibázott kezdetet és az újraértelmezett lehetőségeket, és amely ugyanakkor egyeztetést és átértelmezéseket követel meg. Az a kutatás és politika, amely linearitást feltételez és egy domináns áramlatra koncentrálna, szem elől téveszt több olyan komplexitást, amelyek a fiatalok állítása szerint fontos szerepet játszik abban, amikor arról döntenek, hogy mennyit tanuljanak és milyen oktatási formát válasszanak. (Looker & Dwyer 1998, 17)

A MINTÁK VÁLTOZATOSSÁGA

Az állandó strukturális kényszer tükrében vizsgált pragmatikus választással kapcsolatos kutatási eredmények rámutatnak arra, hogy a fiatalok különböző csoportjának életmintáiban növekvő komplexitás található. Rudd és Evans (1998, 61) a „strukturált individualizáció” fogalmát vezeti be, amely egyensúlyt keres a két kulcsfogalom (a társadalmi struktúra és az egyéni döntés) között és módosítja a strukturális kényszer determinisztikusabb értelmezését azzal, hogy sokkal nagyobb figyelmet fordít arra, ahogyan „a fiatalok az autonómiát és a kontrollt érzékelik” (60). A holland tanulmány (du Bois-Reymond 1998, 65) felhasználja Beck A kockázati társadalom (1992) című művében leírt, és igen nagy hatást kifejtett (Chisholm et al. 1990), „választásos” és „normalizált” életút koncepcióját. Ez a felfogás különbséget tesz az életút hagyományos értelmezése között, amely a felnőttkorba való átmenetet előre meghatározott és egymást követő fejlődési szakaszok közötti átmenetként értelmezi – amelyek a normalizált életút részét képezik –, valamint a választásos életút valószínűleg sokkal problematikusabban meghatározható szakaszai között, amelyek magába foglalják a lehetőségek közötti választás lehetőségét is, sőt bizonyos mértékig még „az alternatíva/ szabadság és a legitimáció/korlátozás közötti feszültséget” is. A kanadai Dianne Lookerrel készített összehasonlító tanulmányunkban (Looker & Dwyer 1998) ezt a vonalat követtük. Empirikus alapon azonban (Dwyer & Wyn 1998) egy sokkal összetettebb, ötszakaszos tipológia mellett döntöttünk azért, hogy jobban körül tudjuk írni a fiatalok élet-mintáit, amelyek a „normalizált” és „választásos” életút között helyezkednek el. Ez jobban rávilágít a lehetőségek és a tapasztalatok sokszínűségére, és figyelembe veszi azt a tendenciát, amely azon „vegyes minta” iránti elkötelezettség felé mutat, amelyet du Bois-Reymond is kiemelt Hollandiában – „Már most, mielőtt még elkezdtek volna igazán dolgozni, kevert modellben gondolkodnak, ahol a munka és a szabadidő hasznosan kiegészítik egymást” (du Bois-Reymond 1998, 74., kiemelés eredeti).

A normalizált és a választásos életút közötti eltérést tükrözi az ötszakaszos „életminta” tipológiánk – az első kettő (a „szakképzésre” és a „munkára” összpontosító) a „normalizált életút” modelljének felel meg, a másik három típus pedig (a „kontextuális”, a „megváltoztatott” és a „vegyes”) sok hasonlóságot mutat a „választásos életút”

modelljével (Dwyer & Wyn 1998, 295-296). Az ausztrál adatokban az a meglepő, hogy a vegyes mintát követő fiatalok száma a legmagasabb, míg a válaszadóknak csak mindössze körülbelül negyede tartozik a „szakképzésre összpontosítók” közé, amit a jelenlegi oktatási modellek (Redpath 1994; Gregory 1995) normaként igyekeznek elfogadtatni (4. táblázat).

		Fő	Nő (%)	Férfi (%)	Összesen (%)
Szakképzésre összpontosító	A hangsúly a szakképzés megszerzésén van annak érdekében, hogy dönthessen a karrierjét illetően	519	29	25	27
Munkára összpontosító	A munkát részesíti előnyben, a többi élet-választást ennek rendeli alá	254	13	14	13
Kontextusra összpontosító	Kiválaszt egy „kontextust” (család, közösség, életmód, munkaterület)	191	9	11	10
Megváltoztatott minta	Újragondolja az eredeti elképzelést és más irányt választ	135	7	7	7
Vegyes minta	Azonos hangsúlyt helyez <i>többféle</i> tevékenységre és célra	809	42	43	43
Összesen		1908			100

4. táblázat
A fiatalok élet-mintájának tipológiája (VOCAM)

Az ausztrál háttérelmezés valamint a kanadai és a holland kutatások közötti hasonlóság még inkább arra mutat, hogy meg kell vizsgálni a minták változatosságát, amelyek közül a fiatalok mostanában választanak a felnőttkorba való átmenet kapcsán. Kutatási tervünket most már úgy kell kialakítanunk, hogy megragadja a véletlenszerűséget, a választás lehetőségét, a kiszámíthatóság hiányát és a több irányba való elkötelezettséget, hiszen ezek már részét képezik az 1970 után született generáció életének. Bár ez nem vonja maga után a hagyományos „szakképzési” és „munka” központosú életutak elvetését, amelyek a hagyományos modellel, azaz a normalizált életútal hozhatók összefüggésbe, ugyanakkor felhívja a figyelmet arra, hogy az elméletben és a gyakorlatban is egyre inkább számolnunk kell ezen életutak mellett más életvitelekkel is, amelyek sokkal hűebben tükrözik a mai fiatal generáció tapasztalatait és választásait.

RUGALMASSÁG

Az átmenettel foglalkozó kutatások egyik legizgalmasabb pontja az, hogy a megkérdezettek milyen pozitív válaszokat adnak a jelenlegi társadalmi és gazdasági körülmények nyomása ellenére is. A brit tanulmány különösen nagy figyelmet szentel ennek a kérdésnek, és néhány lehetséges magyarázattal szolgál. Rudd és Evans mindezt az individualizáció fogalmához köti, mivel amikor a diákok a saját munkaerőpiaci jövőjük-ről nyilatkoztak, „az egyéni erőfeszítés fontosságába vetett hit mellett gyakran találkoztunk bizonyos fokú optimizmussal is, függetlenül a helyi munkaerőpiac helyzetétől: ez volt az egyik legérdekesebb (és bizonyos mértékig meghökkentő) eredménye a kutatásnak”. (Rudd & Evans 1998, 53)

	Biztos benne	Kétségei vannak
Westdown (n=119)	86	13
Estborough (n=104)	80	16

5. táblázat

A bizonyosság mértéke (%) a munkanélküliség elkerülését illetően

Forrás: Rudd & Evans (1998)

Mindkét mintában több mint 90% nagyon vagy meglehetősen fontosnak vélte a szakképzés és az elhelyezkedési kilátások közötti kapcsolatot (52). Csupán körülbelül 4% vélte valószínűtlennek vagy lehetetlennek azt, hogy tanulmányai befejeztével megfelelő munkát találjon és a legtöbbször (53) biztos volt abban, hogy nem válik majd munkanélkülivé. Lásd 5. táblázat.

Hasonlóról tanúskodnak az ausztrál adatok. Bár kétségeinket kell kifejeznünk a megkérdezettek jövőbeni karrierjére vonatkozó magas elvárásokkal kapcsolatosan alig találunk eltérést aközött, amit szeretnének és amit reális elvárásnak tartanak – körülbelül kétharmaduk számít diplomás karrierre (Dwyer & Wym 1998, 291). A holland tanulmány csak részletekkel szolgált a négy esettanulmányban, de itt is történt utalás az optimizmusra (du Bois-Reymond 1998, 71). „A „normalizált életrajzot” követő emberekhez hasonlóan ők sem félnek a munkanélküliségtől (ők is optimisták és felkészülnek minden eshetőségre). Brit, kanadai és ausztrál kortársaikkal ellentétben a holland fiatalokat kevésbé fenyegeti a munkanélküliség. Ennek alapján a többi tanulmány egyik izgalmas vetülete az, hogy a valóság valószínűleg nem fog egyezni a megkérdezettek elvárásaival.

Ezért az angol tanulmányban felhívják a figyelmet arra, hogy még azok a kelet-londoni alanyok is, „akik a terepmunka ideje alatt mindenképpen meglehetősen rossz munkaerőpiaci körülmények között éltek, legalább ugyanolyan optimisták voltak, mint westdowni társaik” (Rudd & Evans 1998, 57). Az ausztrál adatok szerint a teljes

minta aktuális foglalkoztatási mutatói szerint még a már végzettek közül is csak 40% mondhatja el magáról, hogy a „számukra előnyben részesített munkaterületen” tudtak elhelyezkedni annak ellenére, hogy ezt „reális” elvárásnak tekintették (Dwyer & Wyn 1998, 291). Elképzelhető, hogy az iskola befejezése óta nem telt még el elég idő ahhoz, hogy megalapozott következtetést vonjanak le. Más kanadai (Ansief & Axelrod 1993; Redpath 1994; Trottier et al. 1996), európai (Teichler, 1989) és ausztrál (Gregory 1995) kutatási eredmények azt mutatják, hogy az egyre rugalmasabb és egyre kevésbé szabályozott munkaerőpiac mellett a kötelező oktatást követő oktatás eredményei kevésbé egyértelműek és elérésükhöz több idő szükséges.

További fejtorést okoznak azok a tanulmányok, amelyek olyan fiatalokkal foglalkoznak, akik nem tanultak tovább. Amikor például Rudd és Evans saját alanyaik optimizmusára próbáltak magyarázatot találni, megvizsgálták két másik, nem tanuló fiatalokról készült brit tanulmány adatait. Wallace (1989) valamint Church és Ainley (1987) munkái még az iskolát elhagyók körében is optimizmust mutattak ki, és amíg Wallace tanulmányában (1989, 361-362) ötévi munkakeresés után lefelé módosult az aspiráció, addig Church és Ainley (1987, 83) a növekvő munkanélküliség ellenére továbbra is magas fokú aspirációt tapasztalt. Más európai kutatásokra hivatkozva Chisholm (1997, 13) megjegyzi, hogy „számos kvalitatív kutatásból tudjuk, hogy a fiatalok aktívan és leleményesen tudnak maguknak helyet biztosítani a munkapiacon (beleértve a szürke szektort is), és hogy ez a viselkedés nem korlátozódik a magasabb képzettségűekre és a nagyobb társadalmi és kulturális tőkével rendelkezőkre. Épp ellenkezőleg: a hátrányos helyzetűek és a marginalizált fiatalok túlélési képessége egyenesen lenyűgöző, még akkor is, ha ezeket a képességeket a formális oktatási rendszer általában nem ismeri el.”

A rugalmas és aktív szemléletmód egyértelmű számos olyan ausztrál tanulmányban is, amelyek az iskolát korán elhagyó fiatalokkal foglalkozik. 1990 és 1993 között háromhavonként 134, az iskolát korán elhagyó fiatallal készítettünk interjút Victoria állam különböző részein (Dwyer 1995, 1996). Többségükre jellemző volt, hogy hol volt munkájuk, hol nem, hol a családjukkal éltek, hol nem, és egyre többen éltek szociális segélyekből. Valósággal cikáztak az életük során ide-oda, néhányan 14-szer, 15-ször változtattak – „a rövid ideig tartó, alacsonyan fizetett munkát (amikor sikerült munkát szerezni) vegyítették a munkanélküli segéllyel valamint a barátok és a család támogatásával” (Dwyer, 1996, 55.) De még a nyilvánvaló korlátozás ellenére is úgy tűnt, hogy választáson alapulónak határozzák meg az életüket. „A legtöbben, amikor felidézték döntésüket, továbbra is meg voltak győződve arról, hogy »akkoriban ez volt a helyes döntés«, vagy pedig »boldogok« vagy »szerencsések« voltak, hogy akkor hagyták abba a tanulást,» (Dwyer 1996, 8). Ezt a pozitív szemléletet látjuk viszont egy másik kutatásban is, amelyet Új-Dél-Wales államban készítettek végzős középiskolásokkal. Az iskolát korán elhagyóknak összesen 91%-a állította, hogy örül, hogy otthagya az iskolát, ráadásul ennek a csoportnak több mint a fele (58%) azóta sem talált munkát vagy szakképzési lehetőséget (Ainley & Sheret 1992, 157). Ez a pozitív szemlélet talán fejtorést okoz nekünk, kutatóknak, de nem könnyű figyelmen kívül hagyni.

MEGOLDATLAN KÉRDÉSEK

A különböző országokban készült tanulmányok eredményeinek közös pontjai azt mutatják, hogy az 1970 után született generáció életében egyre nagyobb szerepet játszik az a felfogás, hogy önállóan alakítják sorsukat. Ugyanakkor – mint ahogy azt az eredmények elemzésénél megjegyeztük – a kutatási adatokban fellelhető egy pragmatikus elem, amely arra utal, hogy az elemzés szintjén vannak megoldatlan kérdések. Ezek vagy feledésbe merülnek, vagy pedig összeférhetetlenek azzal a strukturális kényszerrel, amelyen belül a fiatalok egyénileg választanak. A felnőttkorba történő átmenettel foglalkozó kutatás újraértelmezéséhez az alábbi kulcsfontosságú témákat szeretnénk kijelölni.

KOCKÁZAT ÉS STRUKTURÁLIS HÁTRÁNY

Bizonyos mértékig minden tanulmány hangsúlyozza, hogy az esetlegesség és a kockázat milyen fontos szerepet játszik a fiatalok élettapasztalataiban a nyugati társadalmakban. Ennek a fogalmi keretnek a hatása a holland tanulmányban figyelhető meg a legnagyobb mértékben: hivatkozik Beck (1992) munkájára, és átveszi a meghosszabbított ifjúkorral foglalkozó európai tanulmányokban népszerűvé vált terminológiát. A meghosszabbított ifjúkort egy új életszakasz jellemzi, amely a hagyományos serdülőkor és a felnőttkor között helyezkedik el. A tanulmányban még „túlkoros fiatal felnőttek”-re is találunk utalást, ők „olyan fiatalok, akik az oktatásban való részvétellel késleltetik a felnőttkorba, illetve a dolgozó korba való belépést” (*du Bois-Reymond*, 1998, 64). Looker és Dwyer (1998, 7) szintén foglalkoznak ezekkel a fejleményekkel, és kritikus szemmel figyelik a legtöbb olyan tanulmányt, amely a nem kötelező oktatással foglalkozik, mivel ezek nem veszik figyelembe sem az ifjúságkutatás eredményeit, sem pedig a „felnőttkorba való átmenettel foglalkozó kutatásokat, amelyek azt mutatják, hogy az a szokásos eljárás, hogy előre meghatározott lineáris életutat feltételezve próbálják meghatározni a felnőttkorba való átmenet időszakát, nem felel meg a mai tapasztalatoknak és a fiatalok választásának” (*Rudd & Evans* 1998, 40). Mindezzel egybecseng, hogy Rudd és Evans is átvette az individualizáció tematikáját. Egyértelmű utalást tesznek ezen kívül Beck „kockázati társadalom” értelmezésére, és azt állítják, hogy „a fiatalok bizonytalan és fragmentált átmeneteket tapasztalhatnak” (*Rudd & Evans* 1998, 40).

Ugyanakkor – mint arra Furlong és Cartmel is rámutatott – a kockázati társadalommal kapcsolatosan létezik egy alapvető paradoxon: „bár a társadalmi élet kollektív alapjai egyre elmosódottabbak, azért továbbra is ezek az alapok korlátozzák a fiatalok tapasztalatait és esélyeit” (*Furlong & Cartmel* 1997, 109). Azok a strukturális hatások és társadalmi megosztottságok, amelyeket Willis (1977), Connel et al. (1982) és mások

jelentősnek vélték a hetvenes és a nyolcvanas évek ifjúságkutatásában, továbbra is hatást gyakorolnak, de ma a fiataloknak (és az ifjúságkutatóknak) szembe kell nézniük a kiszámíthatatlanság, az esetlegesség és a kockázat jelenlétével, amely a kilencvenes években még inkább tapasztalható. A társadalmi struktúra és az egyéni döntések közötti kapcsolatról új értelmezések kerülnek napvilágra.

Nem kétséges, hogy a tanulmányok több empirikus eleme hitelt ad ezeknek a konceptuális fejlődéseknek, ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy az eredmény egyelőre nem meggyőző. Például a „szakképzésre” és a „munkára” összpontosító életutak jelenléte az ausztrál minta esetében, valamint a holland mintában leírt „normalizált életutak” azt mutatják, hogy a hagyományos tényezők még mindig nagy hatással bírnak. A brit és a holland tanulmány is felhívja a figyelmet arra, hogy egyes strukturális tényezők, mint például az osztály és a nem oly módon még mindig hatással lehetnek, hogy a társadalom néhány szegmensét elszigetelik a kockázat társadalmából fakadó személyes következményektől. Mint ahogy du Bois-Reymond rámutat, a bizonytalanság mellett tapasztalható rugalmasság „a meghosszabbodott ifjúkorban [...] egyfajta nemtörődömséget is mutat, amely származásukból adódik: tisztában vannak azzal, hogy a szülők anyagi és kulturális tőkéje mögöttük áll” (du Bois-Reymond 1998, 71).

A jelen tanulmányban idézett kutatások egyik legfontosabb korlátja az, hogy a kutatásokban résztvevő fiatalok generációjuk „sikeres” vagy eredményeket elérő tagjai. Ez félrevezető képet adhat arról, hogy a fiatal generáció hogyan tud megbirkózni az esetlegességgel és a kockázattal. Az eredmények oly mértékig félrevezetőek lehetnek, hogy a kelletnél kevesebbet foglalkoznak azzal, hogy a generáció egy jelentős része számára a „kockázat” sokkal inkább fenyegetés, mint kihívás. A szerzők védelmében meg kell azonban jegyeznünk, hogy mindegyikük legalább tudomásul veszi ezt aényt. Az biztos, hogy további kutatásokra van szükség, amelyek részletesen foglalkoznak a véglegesen kialakult karrierre és az életútra ható strukturális tényezőkkel, esetleg hosszabb időintervallumban (Rudd & Evans 1998, 61), és nemcsak azokra vonatkozóan, akik előnyös oktatási helyzetre tettek szert, hanem a generációt mint egészet kell megvizsgálni. Ezek a kutatások választ adhatnának arra, hogy az esetlegesség és a kockázat értelmezési keretét milyen mértékben kell ellensúlyozni – mint ahogy ezt Furlong és Cartmel (1997) állítja – azzal, hogy továbbra is vizsgáljuk a strukturális kényszerek és előnyök hatását.

INDIVIDUALIZÁCIÓ

A strukturális elemzés említése további szükséges kutatásokra hívja fel a figyelmet. Rudd és Evans tisztában van az egyéni választás és a társadalmi struktúra között fennálló feszültséggel, de du Bois-Reymond is említést tesz erről a feszültségről, amikor a választásos életút kialakulásáról ír. Elemzés céljából talán akkor a legeggyértelműbb a feszültség, ha visszagondolunk egy fentebb említett jelenségre: hogy milyen kapcsó-

lat áll fenn az egyéni döntések valamint a választások eredményességére vonatkozó „meglepő” optimizmus között. Rudd és Evans (1998, 56-59) elég hosszasan foglalkoznak ezzel a témával, és négy lehetséges magyarázattal szolgálnak: az egyik ok talán az, hogy a fiatalok a választásokba és az egyéni erőfeszítésekbe vetett hitre szocializálódtak; vagy az aspirációk és az eredmények között tátongó szakadék átértékelődik az eltelt időben; vagy ennek a korosztálynak ilyen a pszichológiai jellegzetessége ebben az életszakaszban; vagy végül a földrajzi hely is magyarázó tényező lehet, hiszen a városi munkaerőpiaci lehetőségek jelentősek, még akkor is, ha a tényleges munkanélküliségi ráta magas.

A politika és a kutatás szempontjából fontos, hogy ha az individualizáció egyre növekvő hangsúlyozása maga után vonja az ifjúság aktív folyamatként történő értelmezését (tehát ha az ifjúságot nem a fejlődés egy szakaszának tekintjük), akkor ez azt is jelenti, hogy a fiatalok számára saját sorsuk irányítása bizonyos fokú személyes befektetéssel jár, és ennek következtében pozitív eredményeket várnak – sőt talán követelnek. Talán túl optimistának tűnnek az elvárásaik, és az is lehet, hogy a munkanélküliség lehetőségének szinte teljes mértékű elutasítása irreális. Ugyanakkor világossá vált, hogy annak az esélye, hogy saját értékeik alapján tudják kialakítani megélhetésüket, attól függ, hogy mennyire tudnak együtt élni a jelen kor komplexitásaival. Az egyéni döntés következménye az, hogy pozitív összefüggéseket és tapasztalatokat építenek fel ott, ahol látszólag ilyesmi nem is létezik. Más szóval: ahol a strukturált életút nem létezik vagy gyorsan halad a megsemmisülés felé, ott az egyéni döntéseknek rettentően fontos szerepe van abban, hogy saját maguk számára mintákat hozzanak létre, amelyek pozitív értelmet adnak életüknek.

A kutatási eredmények alapján azonban nem szabad alábecsülni azt, hogy az 1970 után született nemzedék milyen súlyos körülményekkel néz szembe. A gyermekkor és a felnőttkor közötti „híd” szétmorzsolódása (Land 1996) örökös téma marad. A legtöbb iparosodott társadalomban a fiatalok és családjuk kevesebb támogatásban részesül a gyermekorból a felnőttkorba történő átmenet időszakában, ugyanakkor az oktatás és a szakképzés egyre magasabb terheket ró a diákokra és a szülőkre. A tanulásban és a munkában elért sikerek elkerülhetetlenül azok kárára valósulhatnak meg, akik nem annyira szerencsések. Egy kisebbség sikere erősíti meg azt az elképzelést, hogy az oktatásban és a szakképzés során szerzett képesítések egyenes utat jelentenek a munkavállaláshoz (Looker 1993).

Mint ahogy az itt elemzett tanulmányok is mutatják, továbbra sem tűnt el az a hamis ígéret, hogy pusztán azzal, hogy egy fiatal végigjárja az oktatási rendszer különböző lépcsőfokait, megszerzi bizonyítványait, el is éri a célját. Bár a fiatalok jelentős része találékonyaságról és rugalmasságról tesz tanúbizonyságot, amikor váratlan strukturális és társadalmi akadályba ütközik, meglátásaik azonban főleg a saját személyes tapasztalataikra korlátozódnak. Bár valószínűleg nem feledkeznek meg arról, hogy mások náluk kevésbé sikeresek az életük alakításában, mindazonáltal a domináns individualizmus-diskurzuson belül léteznek, így valószínűtlennek tűnik, hogy a

hasonló tapasztalatokat a saját életük részeként értelmezzék. Ezért tehát a „strukturált individualizmus” által sugallt korlátok további megfontolásra adnak okot, amelyek alapvetően fontosak ahhoz, hogy tényleg megértsük azt, hogy az 1990-es években mi jellemző a felnőtté válás folyamataira.

ÚJ IRÁNYÚ RÉSZTVEVŐ KUTATÁS

Furlong és Cartmel (1997, 9. fejezet) az individualizáció kapcsán felhívja a figyelmet egy megtévesztő elemre, azaz „episztemológiai tévedésre”, ami arra készíti a fiatalokat, hogy ne számoljanak a strukturális tényezők befolyásoló hatásával, amelyek azonban sok döntési helyzetben továbbra is meghatározóak. Ha az egyéni döntések és a társadalmi struktúra közötti kapcsolat értelmezése félreértelmezésnek tűnik, akkor olyan kutatási módszereket kell kialakítanunk, amelyek segítségével meg tudjuk határozni a félreértés mértékét és okát. A fiatalok szünni nem akaró optimizmusával kapcsolatban például érdekes lenne megtudni, hogy maguk a fiatalok milyen magyarázatot adnának a kutatók meglepettségére (Rudd & Evans 198, 53)! Amennyiben a társadalmi struktúra és az egyéni döntések közötti kapcsolat kevésbé egyértelművé vált, akkor nemcsak a struktúrák és a választások fontosságát kell hangsúlyoznunk, hanem azt is meg kell vizsgálnunk, hogy vajon a kutatási gyakorlatban esetleg jelen lévő fehér foltok nem járulnak-e hozzá ahhoz, hogy rosszul értelmezzük azt, hogy a fiatalok számára valójában mit is jelent az egyéni választás – a politikával és a strukturális kényszerrel szemben. A kanadai és az ausztrál adatok összehasonlító elemzésének egyik eredménye az volt, hogy kiderült, nem csupán a kvantitatív és kvalitatív kutatások erőteljesebb kombinálása szükséges, de szükség van olyan módszerek kialakítására is, amelyek révén jobban „tudjuk mérni és jellemezni a sokszínű tevékenységeket és a komplex kapcsolatokat” (Looker & Dwyer 1998, 18). Újfajta kérdéstípusok szükségesek, amelyek képesek felfedni a választás hangsúlyozása mögött rejlő bizonytalanságokat és vegyes prioritásokat.

„Az ifjúság tanulási útja nem lineáris, és ez bizonyos típusú további kutatások szükségét veti fel. Ahhoz, hogy jobban megértsük az oktatási és egyéb átmenetek közötti kapcsolatot, fontos az, hogy a kutatók kérdezzenek ezekről az átmenetekről és a köztük tapasztalható összefüggésekről. Azok a kérdések, amelyek a tervek megváltozására vonatkoznak, és amelyek megkérdezik a fiataloktól, hogy miért hozták meg azt a bizonyos döntést, segíteni fognak abban, hogy jobban megértsük ezt a bonyolult folyamatot. Az eredményekre és a lineáris mintákra koncentrááló kutatás látóköréből jórészt kikerülnek azok a komplexitások, amelyeket a fiatalok állításuk szerint tapasztaltak a középiskola elvégzése után.” (Looker & Dwyer 1998, 17)

Már más szerzők is jelezték, hogy igény van olyan interaktív kutatásokra, amelyek lehetővé teszik a résztvevők számára, hogy megfogalmazzák véleményüket és elmondják tapasztalataikat. A holland tanulmány például jól használja fel Strauss elméletét

(Strauss 1987) arra, hogy kiderítse, ahogy a kutatásban résztvevők hogyan alakítják ki saját felnőtt identitásukat. A brit Rudd és Evans tanulmányának elméleti és politikai következtetéseivel kapcsolatban a szerzőpáros a kutatásban részt vevők autonómia és kontroll érzékelését hangsúlyozza, és kritikát fogalmaz meg „a »hajtóerő«-metaforával megfogalmazott, szinte determinisztikus makroszociológiai perspektívával kapcsolatban, amely a karrier és a foglalkozási utak esetében tapasztalható, és szinte egyáltalán nem fordít figyelmet arra, hogy a fiatalok mennyire tudják saját életüket irányítani” (1998, 60). Azt állítják, hogy a gyermekkorból a felnőttkorba történő átmenetről készült tanulmányok közül sok alábecsüli a választás vagy az egyéni döntések szemmel látható jelentőségét ezekben a folyamatokban, és csak ritkán próbálják megmagyarázni a nyilvánvaló ellentmondást a fiatalok által érzett autonómia és kontroll, valamint a fiatalok életére állítólag ható, mindent átszövő, gyakran közvetlenül tapasztalható „determinisztikus” társadalmi struktúrák hatása között (Rudd & Evans 1998. 60-61).

Rudd és Evans meglátása során saját környezetükben helytálló – azok az európai, észak-amerikai és ausztrál tanulmányok, amelyeket mi ismerünk, azonban azt mutatják, hogy a „struktúra” és az „egyéni döntések” szerkezete közötti kapcsolat nem olyan egyértelmű, mint ahogy azt az ódivatú strukturális determinizmus bizonyosnak vélt „igazsága” sugallta. Ezért, bár egyetértünk Furlonggal és Cartmellel abban, hogy erős strukturális folytonosság fedezhető fel a múlttal, ugyanakkor abban is egyetértünk velük, hogy az egyéni „választás” lehetőségeiben rejlő „episztemológiai tévedés” arra ösztönözheti a fiatalokat, hogy azt higgyék, az egyéni döntés hatása a valóságosnál nagyobb (Furlong & Cartmel 1997, 9. fejezet). Ugyanakkor, ha az érintett fiatalok számára a strukturális meghatározó tényezők többé már nem alapvető igazságként jelennek meg, akkor olyan módszereket kell kialakítanunk, amelyekkel megvizsgálhatjuk, hogy az ő értelmezésükben – és az egyéni döntések hatásának érzékelésében – bekövetkezett változás mit jelent a mi saját értelmezésünket, valamint a fiatalok átmeneti életszakaszaira vonatkozó előre meghatározott kutatási terveket illetően.

ÉLKÉPZELÉSEK A FELNŐTTÉ VÁLÁSROL

Az itt megvitatott változások jelentős mértékben érintik a fiatalok személyiségét. A kutatás számára ennek egyik következménye az, hogy felismerjük, a fiatalok egyéni identitása, amelyet a körülmények alakítanak ki, nagy valószínűséggel általánosabb felnőtt mintáknak és életszemléleteknek szolgáltatnak alapot. Más szóval: a „választásos” életút és a vegyes minták előtérbe kerülése – ami a különböző kutatások alapján körvonalazódik – olyan életmintákat, valamint személyes és társadalmi predispozíciókat sejtet, amely fennmarad az ifjúkorként emlegetett átmeneti életszakasz után is, és nem korlátozódik pusztán az adott személy egyéni narratívájára. Ha ezek a narratívák eltérnek a régiektől, akkor fel kell tennünk azt a kérdést, hogy ennek következtében mennyiben fognak megváltozni a „felnőtt” életek és identitások. A fiatalságként megjelölt

egyre hosszabb időszak valamint a választás elemeinek egyre növekvő jelentősége megkérdőjelezi annak az elképzelésnek a hitelességét, amely szerint ez csupán egy „átmeneti” időszak. A személyes élettörténetekben megjelenő és felhalmozódó vegyes minták egyre nagyobb szerepet játszanak a felnőtt identitás kialakításában és jelentésének formálásában. A strukturális feltételek (mint például azok, amelyek hatást gyakorolnak a munkaerőpiacra) és talán a globalizáció hosszabb távú hatásai a jövőben jelentős mértékben fogják alakítani az emberek életét, mivel nem csak az ifjúkor, de a felnőtt élet körülményeit is megváltoztatják. Egyelőre nem tudnak válaszolni arra, hogy ezek a vegyes életminták mennyire korlátozódnak a fiatalokra, hogy milyen mértékig pusztán a fiatal korban megjelenő rövid távú jelenségek, és mennyire formálják az egész életre megszilárduló személyiséget és lehetőségeket. Ez a kérdés azonban nyilvánvalóan központi témává nőtte ki magát a kutatásokban.

Kanadában, Ausztráliában, az Egyesült Királyságban és Hollandiában éppúgy, mint más országokban, a kutatók nehezen tudták jellemezni egyrészt azoknak a körülményeknek a változásait, amelyek meghatározzák az ifjúkorból a felnőttkorba való átmenetet, másrészt pedig azt, ahogyan a fiatalok maguk gondolkoznak saját életükről. Egyes kutatók, mint Cohen (1997), Furlong és Cartmel (1997), du Bois-Reymond (1998), Rudd és Evans (1998) és mások rámutattak arra, hogy el kell szakadni a „felnőtté válás” lineáris értelmezésétől, és észre kell venni azt is, hogy a hagyományos társadalmi határvonalak – mint az osztály, a nem – hatásai továbbra is fontos szerepet töltenek be, de az emberek életének ezen szakaszában kevésbé láthatóak. Tudomásul kell vennünk továbbá azt is, hogy a fiatalok (szándékosan vagy akaratuktól függetlenül) aktív szerepet vállalnak az egyéni identitások kialakításában. Ezekben a tanulmányokban a feladat úgy fogalmazódik meg, hogy meg kell értenünk egy bonyolult, sokrétű és individualizált átmeneti folyamat, a „felnőtté válás” folyamatának természetét.

Ugyanakkor, ha közelebről megvizsgáljuk a fiatalok személyiségének kialakulását, valamint azon strukturális változások természetét, amelyek befolyásolják a megélhetést a legtöbb iparosodott országban, akkor megállapíthatjuk, hogy az átmenet ilyen meghatározása valamit nem vesz számításba. Ennek a meghatározásnak az alapja egy olyan „felnőtt”, aki sokkal inkább az 1960-as évek világához tartozik, mint az 1990-es és későbbi évek világához. Más szóval: maga az átmenet mint fogalom továbbra is magával hordozza a lineáris előrehaladásról alkotott elképzeléseinket. Az ezzel kapcsolatos problémát Wyn és White a következőképpen fogalmazza meg:

Ha az ifjúságot társadalmi folyamatként vizsgáljuk, akkor elkerülhetetlenül felmerül néhány kérdés a „felnőtt” státusz jelentésével kapcsolatban. Hiszen az ifjúkornak mint fogalomnak csak akkor van értelme, ha a végpontja – azaz a felnőttkor – szintén egyértelmű meghatározással bír (Wyn & White 1997, 15).

Ezért az ifjúkorból a felnőttkorba való átmenet értelmezése kritikusabb vizsgáldást kíván meg a felnőttkor értelmezése kapcsán. Ma a fiatalok tanulási, munka és egyéb területeken szerzett tapasztalatait vizsgáló kutatások azt mutatják, ahogy ami-

lyen mértékben átalakult az ifjúkor érzékelése, olyan mértékben megváltozott az is, ahogyan a felnőttkort értelmezzük. Az életszakaszok egymásutániságára épülő linearitás, amely a fejlődési modellt jellemezte, egy társadalmi képződmény volt, amely legitimációját a család, az oktatás, az ipar és az állam hagyományos intézményi struktúrájára jellemző kiszámíthatóságának és folytonosságának köszönhetette. Mivel ezt a kiszámíthatóságot és folytonosságot többé már nem lehet garantálni, ezért a mostani generáció éli, sőt talán vívja meg ennek következményeit.

Az olyan kifejezések, mint „várakozó generáció”, a „posztadoleszcencia”, vagy a „túlkoros fiatal felnőttek”, ha nem is szándékoltan, de továbbra is egy linearitásmodellre feltételeznek, hiszen azt a benyomást keltik, hogy a fiatalok ezen csoportja így vagy úgy, de végül majdcsak megérkezik a „normális” felnőttkorba, amelyet ennek a korábbi képződménynek a figyelembe vételével határoztunk meg. Úgy tűnik, hogy ezt a Rudd és Evans által leírt eleve igaznak ítélt strukturális determinizmus is „elkerülhetetlennek” véli. Fennáll annak a veszélye, hogy a régebbi generációk tapasztalatait fogadjuk el „normának”, és ennek következtében lebecsüljük azoknak az új életmintáknak a jelentőségét, amelyeket a fiatalok ma saját maguk számára alakítanak ki. Ha a kutatási eredmények azt mutatják, hogy a fiatalok önszántukból új jelentéseket alakítanak ki az átmenet folyamataira, akkor legalábbis meg kell vizsgálni azt a lehetőséget, hogy esetleg saját maguk számára átértelmezik a felnőttkor jelentését.

Valószínűnek tűnik, hogy az ausztrál tipológiára jellemző „vegyes minta” (amely vegyíti a munka, tanulás és egyéb területek elemeit, és amely egyre több fiatal számára jelenik meg uralkodó mintaként) akkor is meghatározó szerepet fog betölteni az emberek életében, ha idősebbek lesznek. Mind az ausztrál, mind a holland tanulmányban megfigyelhető, hogy a magasan iskolázott fiatalok egy csoportja – egy viszonylag jómódú és privilegizált csoport – olyan életfelfogást fogalmazott meg, amely egyértelműen elhatárolja őket a munkaerőcsere etosától, amely a munkahelyi sikert mindenek fölé helyezte. A korábbi erkölcs helyén – amely szorosan összekapcsolta a foglalkoztatást a személyiséggel – egy olyan erkölcs található, amely nagy hangsúlyt helyez az egyéni döntésekre és a jólétre, és az életnek azokat a területeit helyezi előtérbe, amelyek eddig az irodalomban meglehetősen pontatlanul – szabadidőként, hobbiként vagy családi kötelességvállalásként jelentek meg.

Ugyanakkor fontos, hogy ne helyezünk túl nagy hangsúlyt a fiatalok döntéseire. Furlonggal és Cartmellel együtt oszadjuk azt a véleményt, hogy ez a folyamat arra is szolgál, hogy elfedje azt a hatást, amit a társadalmi különbségek játszanak az emberek életében. Más szóval: bár az egyének döntéseket hoznak, az osztály, a nem és egyéb társadalmi különbségek továbbra is határt szabnak lehetőségeiknek. Ugyanakkor, ha az egyéni és a társadalmi következmények közötti kapcsolatot sokkal hatékonyabban szeretnénk megvizsgálni tekintettel arra, hogy a „választásos” életút jelentősége egyre nagyobb, akkor a jövőben a kutatásoknak sokkal kritikusabb megközelítést kell megfogalmazniuk arra vonatkozóan, hogy melyek a felnőttkor valóban strukturális és nem „generációs” meghatározó tényezői. Maga a tény, hogy az 1970 után született generáció

cióról beszélünk, amikor körülhatároljuk és jellemezzük a fiatalok életében bekövetkezett változások jelentőségét, felveti annak a szükségességét, hogy különbséget kell tennünk azon jellegzetességek között, amelyek az emberek életében bekövetkezett szélesebb körű és alapvető változásokhoz tartoznak (ez az idősebbeknél ugyanúgy megtalálható, mint a fiataloknál), valamint azon jellemzők között, amelyek jelentős mértékben továbbra is a gyermekkorból a felnőttkorba való átmenet sajátosságainak tudhatók be.

Az egyéni és a társadalmi következmények közötti kapcsolat vizsgálata fontos lehet az oktatási és szakképzési programok valamint az oktatáspolitikai számára is, hiszen ezekről feltételezik, hogy szervesen az átmeneti időszakhoz tartoznak. Bár néhány kutató felvetette, hogy a politikához és programokhoz kapcsolódó diskurzusok haladó jellegűek, mivel felismerik a különbségeket és esetleg lehetőséget kínálnak a fiatalok számára az önmegvalósításra, azt is fontos azonban meglátni, hogy ezeken a diskurzusokon belül milyen mértékben tapasztalható más erőviszonyok jelenléte. Az oktatáspolitikai az oktatást manapság már nem a „közjó” értékében tett társadalmi befektetésként, hanem az önmegvalósítás érdekében tett befektetésként jeleníti meg. A sok nyugati ország kormánya által vallott emberi tőke elméletében az oktatás és a szakképzés nagyon kényelmesen egyéni felelősségként jelenik meg, ahol az egyének és családjuk „racionális” döntéseket hoznak, hogy biztosítsák maguknak pozíciójukat a jövőben (Marginson 1997). Az egyének által meghozott „szabad” döntések ebben a megközelítésben valójában elkendőzik a hatalom és a hátrányos helyzet kérdéseit.

Marginson szerint az oktatási- és szakképzési politikákat formáló „új jobboldali” emberi tőke elméleteiben rejlő individualizmus arra ösztönzi az egyéneket, hogy saját életük „vállalkozói” legyenek. Ebben a diskurzusban az oktatás és a szakképzés pusztán egyéni befektetés, és az egyének különböző „piacokon” versenyeznek. Csábító az a feltételezés, hogy az egyre inkább megmutatózó individualizáció – amit a kutatások során sok fiatal esetében tapasztaltunk – azt mutatja, hogy a fiatalok „beilleszkednek” ebbe a felfogásba – de ezt talán a diskurzusok alakították ki. Okunk van feltételezni, hogy a fiatalok növekvő individualizációja, valamint a vegyes minták iránti növekvő fogékonyságuk a társadalomban bekövetkezett szélesebb körű változások kifejeződése, ahol privatizálódnak a közintézetek, ahol az új vezetői elméletek az embert pusztán egy adag humán erőforrásnak tekintik, amely kicserélhető és eldobható, ahol a szabad piac elmélete uralkodik, és ahol a szegények és a gazdagok közötti különbségek tovább nőnek. Ezek az elemek mind részét képezik a hatalom domináns diskurzusának, amely újraértelmezte életüket, valamint oktatásuk céljait, gyakorlatát és eredményeit. Emellett a saját „történetük” részévé is vált, bár hogy mennyire, valamint hogy ez a diskurzus hogyan viszonyul más diskurzusokhoz, az továbbra is nyitott kérdés marad. A kérdés megválaszolásában ismét a részt vevő kutatás lehetne segítségünkre.

A részt vevő kutatás nem újdonság az ifjúságkutatók számára, és lehetőséget biztosít arra, hogy új kérdéseket tegyünk fel a fiatalok személyiségével kapcsolatban. A munkavállalás és az oktatás mellett más prioritásokat – a lakókörnyezetet, az életkörülményeket, az életmódot, a kísérletezést, a szabadidőt valamint a többirányú sze-

mélyes elkötelezettséget – is a saját „emberi tőkájüknek” tekintik, és már ma is figyelembe veszik a tanulásra és a karriere vonatkozó döntésekben (*Looker & Dwyer* 1998, 18). Tehát – amint azt Marginson is elismeri – „a tanulók is rendelkeznek más identitásokkal” (1997, 225), amit hajlamosak vagyunk figyelmen kívül hagyni vagy alábecsülni a domináns diskurzus és annak politikai keretein belül, sőt – szerintünk – néha még mi, kutatók is. A „más identitások” keveredése a vegyes életminták kialakulásában mutatkozik meg, de meg kell mutatnunk, hogy ennek az egyre fontosabbá váló folyamatnak milyen jelentős hatása van a fiatalok életére, hiszen ahogy du Bois-Reymond megjegyezte:

A tanulás/munka szférája egyre inkább összemosódik a szabadidős tevékenységekkel a kulturális élethez tartozó fiatalok életében. Érdekes lenne megvizsgálni – különös tekintettel az élethossziglani tanulásra és a munkával kapcsolatos növekvő „rugalmasságra” –, hogy ez a tendencia vajon általánossá válik-e, vagy pedig továbbra is csak a fiatalok bizonyos csoportjaira korlátozódik. (1998, 76)

Más szóval – mint ahogy a már idézett tanulmányok is rámutatnak – a strukturális tényezők megfigyelhető „elhomályosulása” (*Furlong & Cartmel* 1997, 109) nem jelenti szükségszerűen azt, hogy a fiatalok az oktatást és a szakképzést mindenféle kritika nélkül elfogadják, vagy engedelmes és hasznos munkaerő válik belőlük a jövőben, sem azt, hogy olyan diskurzusokra lennének fogékonyak, amelyeket az előző generáció hirdet mint elkerülhetetlen igazságot és valóságot. Talán igen – de komoly, részt vevő kutatásra van szükség, ha meg akarjuk tudni, hogy mely diskurzusok dominánsak a számukra.

KÖVETKEZTETÉSEK

Ifjúságkutatók több mint tíz éve foglalkoznak a gyermekkorból a felnőttkorba való átmenet kérdésével. Úgy gondoljuk, hogy a felnőtt státusz elérésének hangsúlyozása közben társadalmi és gazdasági vonatkozásban alapvető változásokat hagytak figyelmen kívül, amelyek mind a fiatalok, mind az idősebbek életét befolyásolják. A munkaerőpiacon, az oktatás és a munkavállalás közötti kapcsolatban valamint a munkahelyi kapcsolatokban bekövetkezett változások az iparosodott országokban megváltoztatták a felnőttkori státusz hagyományos „piacainak” jelentőségét. Ma a különböző országokban az átmeneti életszakasszal foglalkozó tanulmányokban az a közös, hogy a gyermekkorból a felnőttkorba történő „átmenetet” egy egyre hosszabb folyamatként határozzák meg. Jelen tanulmányban azt állítottuk, hogy a meghosszabbodott ifjúsági életszakaszra jellemző vonásokat sokkal inkább a társadalmi viszonyokban bekövetkezett változásként kellene értelmezni, amely a társadalomban minden korosztályt érint, de amelynek sajátos hatását elsőként az 1970 után született generáció érzékeli, mivel ők nem ismertek más világot. A jövőben a felnőttkorba történő átmenetet vizsgáló ku-

tatásoknak nem csupán azt kell feltárniuk, hogy a késő modernitásra jellemző esetlegesség és kockázat milyen mértékben gyakorol hatást erre a generációra, hanem azt is, hogyan alakítanak ki egy új felnőttkort.

Fordította: Dudik A. Éva

IRODALOM

1. AINLEY, J. & SHERET, M. (1992) *Prigress Through High School: A Study of Senior Secondary Schooling in New South Wales* (Melbourne, ACER)
2. ANSIEF, P. & AXELROD, P. (1993) Universities, Graduates and the marketplace, In P. ANSIEF & P. AXELROD (szerk.) *Transitions: School to Work in Canada*, 193-114 (Toronto, Thompson)
3. BECK, U. (1992) *Risk Society: Towards a New Modernity* (London, Sage)
4. DU BOIS-REYMOND, M. (1998) *I don't want to commit myself yet: young people's life concepts*, Journal of Youth Studies, 1 (1), 63-79
5. CHISHOLM, L. (1997) *Initial Transitions between education, training and employment in learning society*, International Bulletin of Youth Research, 15, 6-16.
6. CHISHOLM, L., BÜCHNER, P., KRUGER, H., BROWN, P. (szerk.) (1990) *Childhood, Youth and Social Change. A comparative Perspective* (London, Falmer)
7. COHEN, P. (1997) *Rethinking the Youth Question: Education, Labour and Cultural Studies* (London, Macmillan)
8. CONNELL, R., ASHENDEN, D., KISSLER, S. & DOWSETT, G. (1982) *Making the Difference* (Sidney, Allen & Unwin)
9. CÔTÉ, J. & ALLAHAR, A. (1994) *Generation on Hold: Coming of Age in the Late Twentieth Century* (Toronto, Stoddart)
10. DWYER, P. (1995) *Disjuncture between pathways policy and student outcomes experience of early school leavers*, Australian Journal of Education, 39 (3), 265-278
11. DWYER, P. (1996) *Opting Out: Early School Leavers and the Degeneration of Youth Policy* (Hobart, National clearing House for youth Studies)
12. DWYER, P. & WYN, J. (1998) *Post-compulsory education policy in Australia and its impact on participant pathways and outcomes in the 1990s*, Journal of Education Policy 13 (3), 285-300.
13. EVANS, K. & HEINZ, W. (1994) *Becoming Adults in England and Germany* (London & Bonn, Anglo-German Foundation)
14. FURLONG, A. & CARTMEL, F. (1997) *Young People and Social Change: Individualisation and Risk in Late Modernity* (Buckingham, Open University Press)
15. GOLDING, B. (1996) *Education and training pathways no end to travelling*. Fourth International Conference on Post Compulsory Education and Training, Queensland, December

16. GREEN, A. (1991) *The reform of post-16 education and training and the lessons from Europe*, Journal of Education policy, (6) 3, 327-339
17. GREGORY, R. (1995) *Higher education expansion and economic change in Australia*, Australian Bulletin of Labour, 21(4), 295-322
18. HENRY, M. (1996) *OECD and educational policy development in Australia*, Discourse, 17(1), 101-106
19. LAND, H. (1996) *The crumbling bridges between childhood and adulthood*, In J. BRANNEN & M. O'BRIAN (szerk.) *Children in Families, Research and Policy* (London, Falmer)
20. LOOKER, E. D. (1993) *Interconnected transitions and their costs: gender and urban-rural youth in the 1990s*, Journal of Youth Studies, 1(1), 5-22
21. LOOKER, E. D. & DWYER, P. (1998) *Education and negotiated reality: complexities facing rural youth in the 1990s*, Journal of Youth Studies, 1(1), 5-22
22. MARGINSON, S. (1997) *Subjects and subjugation: the economics of education as power-knowledge*. Discourse, 18 (2), 215-225
23. OECD (1984) *Review of Youth Policies in Australia* (Paris, OECD)
24. OECD/Centre for Educational Research and Innovation (1983) *Education and Work: The Views of the Young* (Paris, OECD/CERI)
25. REDPATH, L. (1994) *Education-job mismatch among Canadian university graduates: implications for employers and educators*, The Canadian Journal of Higher Education, (24)2, 89-114
26. RUDD, P. & EVANS, K. (1998) *Structure and Agency in youth transitions: student experiences of vocational further education*, Journal of Youth Studies, 1 (1), 39-62
27. STERN, D., McMILLION, M., HOPKINS, C. & SHANE, J. (1990) *Work experience for students in high school and college*, Youth and Society 21 (3), 255-389
28. STRAUSS, AL. (1987) *Qualitative Analysis for Social Scientists* (Cambridge, Cambridge University Press)
29. TEICHLER, U. (1989) *Research on higher education and work in Europe*, European journal of Education 24 (3), 223-248
30. TROTTIER, C., CLOUBER, R. & LAFORCE, L. (1996) *Vocational integration of university graduates: typology and multivariate analysis*, International Sociology 11 (1), 91-108
31. WALLACE, C. (1989) *Social reproduction and school leavers: a longitudinal perspective*, In K. HURRELMANN & U. ENGELS (szerk.) *The Social World of Adolescents: International Perspectives* (New York, de Gruyter)
32. WILLIS, P. (2000) [1977] *A skacok. Iskolai ellenkultúra, munkáskultúra* (Budapest, Új Mandátum)
33. WYN, J. & WHITE, R. (1997) *Rethinking Youth* (Sydney, Allen & Unwin)